

'OTOMATİK PORTAKAL' ÜZERİNDEN SİNEMA VE EDEBİYATTA MEKAN İNCELEMESİ

SPACE ANALYSIS IN CINEMA AND LITERATURE ON 'A CLOCKWORK ORANGE'

Öğr. Gör. Ekin Can SEYHAN

Başkent Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Ankara/Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-5352-0195

Prof. Dr. Gözen Güner AKTAŞ

Başkent Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Ankara/Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-2731-9850

Cite As Seyhan, E.C. & Güner Aktaş, G. (2021). "Otomatik Portakal' Üzerinden Sinema Ve Edebiyatta Mekan İncelemesi", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:6, Issue:25, pp:948-961

ÖZET

Edebi bir metinde mekan, yazarın okuyucuya betimlediği mekanları okuyucunun zihninde canlandırması ile oluşmaktadır. Sinemada mekan ise yönetmenin izleyiciye sunduğu Şekil mekanların kendileri olarak görülmektedir. Farklı aktarım yöntemleri bulunan iki sanat dalında da ortak olan mekan, okuyucu/izleyiciye , Yazar/yönetmen tarafından aktarılmaktadır. Her iki yöntemde karşılaştırmalı yada alanın kendi içinde mekan okumasına dair yapılan akademik çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada 1962 yılında yazılmış, Otomatik Portakal kitabı ve aynı eserin 1971 yılına at sinema yorumu bir arada ele alınacaktır. Bu çalışmada bir distopik dönem hikayesi olan Otomatik Portakal'ın anlatım açısından ait olduğu sanat dalına göre görülen farklılıkları ele alınacaktır. Ayrıca aktarım yapılan eserin, kurguyu ele alan Yönetmen tarafından aktarımda oluşan değişimler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Edebiyat, Roman, Mekan, Mimarlık, Otomatik Portakal, Anthony Burgess, Stanley Kubrick, Distopya

ABSTRACT

In a literary text, the place is formed in the reader's mind by the author's visualization of the place described to the reader. But in cinema, place is seen as the visual space that the director presents to the audience. Place which is common in both art branches with different transfer methods is conveyed to the reader / audience by the writer / director. In both methods, there are comparative studies and academic studies on space reading in the field itself. In this study, A Clockwork Orange book written in 1962 and the cinema interpretation of the same work from 1971 will be approached together. In this study, the differences seen in A Clockwork Orange, which is a dystopian period story, according to the branch of art to which it belongs will be discussed. In addition, the changes in the transference will be examined according to the Director who handles the fiction of the work.

Key Words: Cinema, Literature, Novel,Space, Architecture, A Clockwork Orange, Anthony Burgess, Stanley Kubrick, Dystopia

1. GİRİŞ

Bir sanat disiplini olan Mimarlığın üretim nesnesi olan mekan, edebiyat ve sinema'nın sanatsal üretimlerinde de önemli yeri olan bir kavramdır. Edebiyat, Sinema gibi farklı sanat dallarının mekanı el alış ve mekan üretimleri, mimarlık disiplininin de çalışma alanları arasında yer almaktadır. Farklı sanat dallarının kendi çalışma alanlarında mekanı ele alış biçimleri, temel sanatsal üretime mekan olan mimarlık disiplini tarafından da analiz edilmektedir. Anlatım biçimi olarak resim, müzik, tiyatro gibi sanat dallarının birleşmesi gibi bir sunuma sahip olan yedinci sanat dalı sinemanın en güçlü anlatı potansiyelini romanla kurmuştur. (Monaco, 2000, s. 47) Sinema ve edebiyat ilişkileri yazar ile sinemacı arasındaki yaratıcılık aşamasında yapıta yansımaları pek de kolay olmayan bir serüvendir. Doğal olarak bir yazınsal anlatımdan Şekil anlatıma geçişte zorluklar olacaktır. Bu zorluklar sinema ve metin arasında anlatımların birtakım değişikliklere gitmesine sebep olmaktadır. Bu sebepler sonucunda, sanatsal açıdan bir kayıp değil, bir kazanç sağlanmaktadır. (Yüce, 2005, s. 73)

Sinema ile edebiyat arası ilişkiye dair: Anlatı biliminin temel kavramlarından yararlanarak filmin anlatsal, biçimsel ve tematik özelliklerini belirlemek ve bunları toplumsal ve kültürel bir bağlamla ilişkilendirmek sinema ve edebiyat ilişkisini özcü bir bakış açısından kurtarmak açısından daha doğru bir yaklaşım gibi görünmektedir. (Yüksel, 2017, s. 41)

Bu bağlamda birden çok sanat dalının birleşmesi ile bir bütün olan sinema, farklı sanat akımları ile ilişkisinin incelenmesi açısından, ele alınmaya elverişli bir örnektir.

Sanat eseri, bir insanın bilincinde aracı olarak doğar. Anlam kazanır, kuşkusuz bu arada toplumun ya da içinde yaşadığı dönemin genel kültürüyle bütünleşerek gelişir. (Read, 1981, s. 105) Bu anlamda eserler bir yönden onları aktaran kişilerin aktarımları olarak da anlam kazanır. Bu bağlamda film ve kitap arasındaki ayırmda, yazar ile yönetmen arasındaki aktarımın farkları görülebilir.

Mekan; “bulunulan çevre, ortam, yaşanan dünya ve kainat anlamlarını da içer(ir)”. (Göka, 2001, s. 8) Bachelard’a göre mekan, insanın düşünceleri, anıları ve düşleri için en büyük birleştirici güçlerden birisidir. (Bachelard, 1996, s.35)

Edebiyatta mekan; romanın bir ayna olarak yansıttığı dünyanın yapıtlarından birisi olarak ele alınır ve metnin başarısını bu yapıtların ortaya doğru konulması ile orantılıdır(Url 1).

Bir edebi eserde mekân olgusu sadece yer olarak mekânın yapısı, konumu ve görüntüsü hakkında bilgi vermez. Aynı zamanda mekânın bulunduğu yerin kültürünü ve orada yaşayan insanların sosyal statüsünü de yansıtır. Bir edebi eserdeki mekân kavramı eserin olay örgüsünü, kültürel yapısını, eserdeki insanların dünya görüşünü belirler ve kurguya somutluk kazandırır. Böylece mekâna verilen kültürel değerle bireysel tecrübeler etkileşime girer. (Zengin, 2013, s. 291)

Mekân, hem gerçek dünyayı hem de kurmaca dünyayı çevresel olarak kuşatır. İnsanın iç dünyasında yaşadığı fırtınalar, çevresiyle çelişik bir karakterde sunularak güçlü bir mekân retoriği oluşturulabilir. Ya da roman kişinin içinde bulunduğu fiziksel ve ruhsal durum, yaşanan anla uyumlu mekân retoriğiyle, güçlü bir şekilde ifade edilebilir. Mekânın ifade edilmesindeki üslup, olay ile mekan arasında kurgunun sağlamlığını öne çıkarabilecek önemli bir unsurdur. (Şengül, 2010, s. 532)

Bu araştırmanın kapsamında yazar Anthony Burgess’in otomatik portakal kitabına ve Stanley Kubrick’in senaryosu kitaptan alıntı aynı isimli sinema eserlerini ve eserlerin temsil ettiği mekanları kapsamaktadır.

2. BİR SANAT NESNESİ OLARAK “OTOMATİK PORTAKAL”

1962 yılı Anthony Burgess tarafından kaleme alınmış, Otomatik Portakal kitabında Alex’in yaşadığı dünya alışılmış siyasi ve toplumsal düzenin dışında bir dünya olarak yansıtılmıştır. Bu yansımalar zengininde dediği mekan kurgusu üzerinden sinema filminde aynı yöntem izlenerek, kitap boyunca hissettirilmiştir. Yazar Burgess eserinin hikayesine ait dünya görüşüne dair, birçok durumu alışılmış mekanların farklı kullanımları ile vermiştir. Otomatik Portakal’da halk devlet tarafından bir şekilde çalışması gereken, bu yöntemle sistemi ayakta tuttukları bir dünya olarak yansıtılmaktadır. Bu anlamda; kanuna göre çocuk, hamile ya da hasta olmayan herkesin çalışmaya gitmesi gerektiğinden bahsedilir. (Burgess, 2013, s. 31) Uyuşturulmuş bir toplum olarak yansıtılan bu insanların, bir takım eğlence unsurları ile onları oyaladıkları okunmaktadır. Bu eğlenceli oyalama unsurları bakımından; genellikle orta yaşlı tabaka tarafından akşamları dünya yayını adı altında, aynı anda program dünyadaki isteyen herkes tarafından izlenebilen programlardan bahsedilir. (Burgess, s. 16)

Bu sistemin ardından kanun kavramının çalışmadığı, adaletin olmadığı bir dünyadır:

‘adi bir dünya sizin gibi gençlerin yaşlıları hırpalamasına izin veriliyor. Artık kanun nizam diye bir şey kalmadı.’ ...

... ‘ne biçim dünya yahu? Millet aya çıkıyor ve dünyanın çevresinde lamba görmüş tatarcık misali fırıl fırıl dönüyor, ama yeryüzünde artık kanuna ve nizama aldırın yok.’. (Burgess, 2013, s. 13)

Gece saatlerinde sosyal alanlar çeteler tarafından ele geçirilmiş. Onlardan başkaları gitmiyordu ‘(Burgess, 2013, s. 17)’

Gibi sözlerle dünyasını temsil eden Otomatik portakalda suç işlemek isteyenler için bir fırsat olarak görülüyor.

Bu distopik dünyanın temsil edildiği Otomatik Portakal kitabı için Stanley Kubrick tarafından 1971 yılında sinemaya uyarlanmıştır. Kubrick bu dönemde 2001 Space Odyssey (1968) ile birlikte aynı stüdyodan birden çok film yapıyor. Karacaoğlu’nun dediği üzere Kubrick 2001 space odysseys’de Mimarlık sanatında, tanrısallık arayışı içindeki insan varoluşunun kodları yer almaktadır. 2001: Bir uzay efsanesi de izleyicisinin/okuyucusunun bilinçaltında bu fikrin tohumlarını yerleştirmektedir. (Karacaoğlu, 2020, s. 393) Fakat diğer yandan Otomatik portakal filmine daha az bütçeyle çekim yapmak durumunda kalıyor.ve bu kısıtlamanın sonucu olarak mekanlar sıfırdan kurulmak yerine daha fazla gerçekte hazır olan mekanları kullanmak zorunda kalıyor. (Url 2)

Ayrıca Kubrick Bir röpotajında Otomatik Portakal’ı seçmesindeki amacını; Alex üzerinden insan kişiliğinin bir açısını keşfetmek amacıyla kullandığını söyler. (Hofsess, 1971) Daha sonra bu karakterin yaşadığı alanı ve temsili için uğraşlarına dair; 2 hafta boyunca Londra’yı gezip Elstree’de bir daire bulduğu bahsedilir. Dairenin parasını ödeyip boşalttıktan sonra tasarımcıyla birlikte yüksek bir miktar para ödeyip çekimleri yapar. Daha sonra çekimlerde çıkan problemler ile tekrar çekim yapmak zorunda kalır. Geri iade edip

düzeltiltiği odanın tasarımı bir kez daha tekrar yaptırıp yalnızca 2 sahne daha çeker. (Siskel, 1972) Bu çıkarımları doğrultusunda Kubrick'in Otomatik Portakal'a ve baş karakter Alex'in temsilinde mekanlara verdiği önem anlaşılmaktadır.

Kubrick Otomatik Portakal'ı seçimine dair; kendisi Rusça temelli bir kitabı , İngiliz filmi olarak aktarmıştır. Bu aktarımın mekânsal olarak filme yansımaları anlamında, filmde kullanılan mekanlara dair: Kubrick, Londra'daki mekanlarda geçen bir romanın filmini çektiğini söylemeyi tercih ediyor. Ve bu karakterlerin benzerlerine Amerika ya da dünyanın herhangi bir yerin de kolayca rastlanabileceğini söylüyor. (Houston, 1971) Bu sayede İngiltere teması üzerinden Rusya'ya özgü hikayeyi daha milletsiz bir anlatımla anlatıyor.

Otomatik Portakal kitap, film arası değişimler, kitap ile film arası geçişlerde çok sık rastlanan farklılıklardır. Bu duruma dair Stam: 'Önemli olan filmin romanın ruhunu yansıtmamasından çok metni yaratıcı bir gözle değerlendirip değerlendirmedeği olmalıdır' demiştir. (Stam, 2005, s. 9)

Filmin yönetmeni Kubrick ve filmlerinde karakterler hakkında, toplum dışı gibidirler denir. Dışta bırakılmışlardır bu insanların sosyal ve mimari bir mekana bir da zorlayarak girerler; orada mekan kendilerini kusup dışarıya atana kadar huzuru bozmak için ellerinden geleni yaparlar (Atayman, 2019, s. 96) Ayrıca filmin Alex ve çetesinin konumuna dair, mimarilerin zorla içine girdiklerinde, sadece sosyal, maddi düzenin yanı sıra cinsiyetlerin düzenini bozmakla ya da yıkmakla kalmadıklarını, sistemi, düzeni ve kurguyu da bozduklarından bahseder. (Atayman, 2019, s. 134) Atayman'ın her iki yorumunda da hem mekan kurgusuyla karakterin etkileşimini hem de kurgularında seçtiği karakterlerin marjinalliklerini mekan ile ilişkisinin kuvveti görülmektedir. Bu anlamda çalışmada mekan kavramına bakılırken, Kubrick tarafından çekilmiş bir film olması bunun mekan okuması yapmaya elverişli olmasını sağlar.

Yıldız film ile roman arasındaki farkı 'Dönemin siyasi ve toplumsal anlamda olumsuz etkilerini anlatmak için Burgess kelimeleri seçerken Kubrick renkler, kostüm, mekan tasarımı ile çelişkileri ironik bir üslupla iafe der.' demiştir. (Yıldız, 2020, s. 225)

Hem bir edebi eser hem de bir sinema eseri olan otomatik portakal, edebiyat üzerinden mekanları henüz fiziksel olarak inşa edilmemiş, bir temsilin aktarımı olarak ele alır. Sinema yorumunda, mekanların artık Şekilleşmiş yansımalarını temsil etmektedir

Çalışmanın hedefi otomatik portakal kitabı ile otomatik portakal sinema filmi arasındaki farklılıkların, mekanlar olarak tespitleri yapılacak, Şekil temsillerin dönemseller aktarımları inceleyecektir.

Otomatik Portakal'da Alex için Ludivico tedavisi bir dönüm noktası olarak işlenmiştir. Tedavi öncesi ve sonrası olarak geçirdiği değişiklikler Alex gözünden yalnızca karakter bazlı olmamıştır. Alex'in içinde bulunduğu mekanların değişimini aktarmaktadır. Bu değişimler yalnızca karakterin ruhsal ve fiziksel durumuna göre yansıma ile kalmamış, zaman ile değişim göstermiş olsa da, mekan değişimleri karakter gözünden aktarımıyla da bu bağlamda bir bütünlük sağlamaktadır.

'ludivico yöntemi' sosyal açıdan, filmin bireyin özgür iradesinin sorgulandığı bir yöntem olarak görülmektedir. Suçlunun suç işlerken yaşayacağı mide bulantısı ve bedensel acı hissi ile kimyasal olarak uç işleme tercihini elinden alan bu yöntem maruz kalan Alex'in hayatı yöntem öncesi ve sonrası olarak 2 ayrı anlatıma sahiptir.

Bu anlatımlar doğrultusunda bir çok mekana 2 defa uğradığında mekana Ludivico öncesi ve sonrası temsiliyetlerin değişimleri üzerinden okunması doğru olacaktır.

3. OTOMATİK PORTAKAL'DA MEKAN ÜRETİMİ

Otomatik Portakal eserinde mekan ile karakter iç dünyasının ilişkileri, eser boyunca devam etmiştir. Karakterin değişimi ile aynı olsa da okuyucuya farklı aktarılan mekanlar bunun temsilleridir. Anlatıcı karakter, mekanlarda kendini güvende hissedip ardından coşkulanması gibi durumlar söz konusudur. Diğer tarafta ise karakterin yaşadığı değişimlerden sonra tekrar gittiği aynı mekanlarda farklı bir bakış ile yansımaktadır.

Filmin geçtiği mekanlardan Korova süt barı, hapishanenin girişi, aynalı banyo ve yazarın evindeki ana koridor set mekanları olarak oluşturulmuştur. Kalan tüm sahneler ise hazır mekanlar tarafından bulunmuştur. Bu mekanları ararken, ilginç, modern mimari örnekleri bulmaya çalıştığını söyler Bunu yapmanın en kolay yolu olarak iki- üç mimarlık dergisinin geçmiş on yıllık sayılarını haftalarca yapım tasarımcısı John Barry ile karıştırmışlardır. Ardından buldukları iyi mekanları Londra'da arabayla gezip karar vermişlerdir. (Houston, 1971) Bu çekimler ile bir yandan Kubrick Londra kurgusundan ne kadar kaçmak istese de, bir yerde

kaçamaz olduğu gerçeği görülebilir. Ayrıca Kubrick'in eklediği set sahneleri ise o sahnelere dair aradığı yansımanın tamamlanması ve yerine geçilemez hazır mekan kullanımından kaçınması, kendisinin mekanlara duyduğu gerekliliği de göstermektedir.

Otomatik Portakal hikayesinde geçen mekanlar başlıkları altında incelenecektir. Hikayede kırılma noktası ve hikaye karakterinin bir dönüm noktası olarak yer alan 'Ludivico yöntemi' ile 2 ayrı temsile sahip olan mekanlarda öncesi ve sonrası temsilleri ayrı alt başlıklar altında incelenecektir.

3.1. Korova Bar

Eserin hem kitap hem de film açılışında her iki kurguda da bu mekan vardır. Kitapta mekanın temsili olarak yalnızca; üç duvar boyunca uzanan büyük pelüş koltuklardan bahsediyor, ardından mekanın diğer özellikleri sunuyor. (Burgess, 2013, s. 3)

Filmde Korova bar ise çok daha farklı bir kullanım olarak gözükmemekte. Siyah renklerin yoğun olduğu mekanda ön plana çıkarmak adına beyaz renklerde yapılmış kadın figürlü heykelsi mobilyalar ön plana çıkmaktadır. Bu eklemeler ile Korova bar filmde daha çok estetik açıdan ele alınarak yansıtılmıştır.

Şekil 1: Korova bar

Ayrıca mekana ait, mekanın karakterini oluşturan heykelsi kadın formundan yola çıkan mobilyalar, 1970 yılına ait *Hatstand, Table and Chai* sergisinde 'three erotic sculptures' adlı İngiliz sanatçı Allan Jones tarafından 1969 yılında tanıttığı erotik ürünler mobilyaları etkileri taşımaktadır. Bu bağlamda film bir yandan çekildiği dönemin yansımalarını taşımaktadır. (Fiell, 2013, s. 416) (Url 3)

Ayrıca bu mekan, kitapta Alex evi terk ettiğinde kendisi için tanıdık mekanları ararken yeniden uğradığı yerler arasında bulunuyor. Fakat tedavi sonrası Alex bu mekanın artık tanıdığı mekan olmadığı hissine kapılıyor.. (Burgess, 2017, s. 125) Burada yaşadığı değişimin ona mekanların hissettirdiği duygularında değeri okunabilir.(Şekil 1)

3.2. Elektrik Santrali/Terk Edilmiş Tiyatro

Alex ve çetesi, Billboy ve çetesi ile bir kavga yaşadığı mekan 2 ayrı farklı temsile sahiptir. Bu kavga kitapta elektrik santrali civarında detay verilmemiş bir mekan, filmde ise terkedilmiş tiyatro sahnesi olarak temsil alır (Şekil 2). Tiyatro vb. kurguların ne durumda olduğunu kitapta eve dönerken 'kuzeye gidince karşımıza pis, eski film drome sineması çıktı, boyası dökülmüş ve harabeye dönmüştü ve artık benimle kankalarım gibi çocuklar dışında oraya giden yoktu...' (Burgess, 2013, s. 17) diye tasvir ediyor. Filmde ise bu mekanların kullanımını bu sahnedeki kavga ile veriyor.

Şekil 2: Billboy çetesi ile kavganın yapıldığı terk edilmiş tiyatro

Burada aynı olay kurgusu farklı iki mekan üzerinden anlatılmıştır. Bu farklılık; edebi metinlerin mekan ilişkileriyle, Şekil anlatımların mekan ilişkilerinin farklılığını gösteriyor. Sosyal mekanların kullanımına dair durumunu kitapta sözleriyle ifade ederken, filmde bu söze yer vermek yerine sahne içinde işlev üzerinden kullanarak yansıtılmıştır.

3.3.Yazarın Evi

3.3.1. Ludivico Öncesi

Edebi Eserde Alex bu mekana ulaşan kadar uğradığı yerleri tanımlarken: ‘gecekondu mahallesi denen yerde biraz turladık,... sonra batı yoluna saptık.. .. sonunda köy gibi bir yere geldik ve köyün girişinde ufak bahçeli bir çeşit tek başına kulübe durmaktaydı...’ (Burgess, 2013, s.17-18) ifadelerinde bulunur.

Filmde mekan şehir kalabalığından uzak bir yerde olsa da, köy vb. bir his vermiyor. Daha çok izole olmuş lüks bir mekan temsilinde görülüyor. İç mekana anlatımında ‘kabul etmeliyim ki cidden hoş küçük bir kulübeydi. Hepimiz gülerken, tek bir ışıkla aydınlanan odaya daldık ve odada titreyen bir çıtırdı vardı...’ (Burgess, 2013, s. 19)

Filmde yapı oldukça modern bir örnek ile karşımıza çıkar. Kitapta bir kulübe olarak tasvir edilen mekan Norman 1965 Jaffe House adlı dönemin önemli yapıların birisinde çekilmiştir. Bu yapı kitapta bahsedildiği gibi basit bir yapı değildir. Ev üç çizgiye ayrılmıştır: birincisi evin ana oturma alanıdır (oturma odası) ve diğer ikisi mutfak, banyolar ve yatak odaları için kullanılır. Bağlantısı, uzamsal kalitesini artıran sürgülü paneller ile yapılır. (Url 4)

Şekil 3: Ludivico Tedavisi öncesi Alex ve arkadaşlarının saldırı amaçlı gittiği anda Yazarın evi

Yapı içinde tefrişler olarak tercih edilen ürünlerde özellikle retreat pods öne çıkmaktadır. Bu koltuklar kişisel alanları, kapalılaştırılan yapısı ile öne çıkmaktadır. Normal tasarımın 3-4 kişilinin sığabildiği bu mobilyanın benzer bir örneği filmde tek kişilik olarak, tasarımcısı tarafından yapılmış ve yazarın karısı ile bütünleşmiş bir mobilya olarak karşımıza çıkmaktadır. (Url 5) Mobilya ayrıca kendi dönemine ait olan başka bir örnek olarak 1968 yılında Garde Egg isimli, Peter Ghyczy tasarımıyla da benzerlik göstermektedir. Sırtlık kısmı kapatılarak içeri giren koruyucu yapısından, yumuşak hatlı formlarına benzer mobilyalar olarak görülür. (Fiell, 2013, s. 366)

Yapı içinde kullanılan aydınlatmalar, 1966 yılına ait Ingo Maurer Bulb table Light ve Gae 1968 yılına ait Aulenti Oracolo Floor light ile aynı tasarımcının 1970 yılına ait Mezzoracollo Table Light tasarımları ile benzerlik göstermektedir. (Fiell, 2016, s. 391 Miller, 2010, s. 469)

Bu tefrişler ile mekanın dönemin tasarım anlayışını oldukça güncel olarak takip ettiği de çıkmaktadır. Bu çıkarım ile mekan kurgusu yalnızca yapı ölçeğinde değil, büyükten küçüğe tüm tasarım unsurlarında detaylı bir çalışma ile karar verildiğinin bir okuması olarak tespit edilebilir. (Şekil 3)

3.3.2. Ludivico Sonrası

Alex Ludivico tedavisinin ardından uğradığı birkaç mekanın ardından son olarak kendini yeniden yazarın evinde bulur.

Home kitapta bu seferki tanımlamasında özellikle evin bir kadın karakter ile bütünleşmediği vurgulamakta. ‘...ayrıca evde bir kadının kalmadığını bir şekilde çakozlayabiliyordunuz. Masada bir daktilo bir sürü dağınık kağıtlar filan...’syf 134 açıklamalarıyla kadının kaybını bahsederken, filmde bunun yerine eve ilk geldiğinde kapıyı çaldığı sırada kadının ilk görüldüğü noktada yapılmış değişiklik okunmakta.

Şekil 4 : Ludivico Tedavisi Sonrası Yazarın Evi

Alex eve ilk geldiğinde orada bulunan Retreat Pods oturma birimi yerine yazarın kişisel korumasını ve vücut çalışma ünitesini görüyoruz. Evin kadın ile bütünleşmiş kısımları temizlenmiş yeni bir mekan kurgusu ortaya konuyor. Ayrıca bir sahne sonra aynı mekanda bu sefer yemek masası ve sandalyeleri bulunuyor.(Şekil 4)

Yemek yenilen masaya dair Miller’ın 1945-1970’lerin Televizyon ile birlikte popülerleşen kahve sehparlarının ve etrafında aile bireylerinin toplanmalarının yapıldığı tasarım ürünleri ile benzerliği görülmektedir. Keskin kenarlardan arınmış tasarımların 1960’lardan sonra tüm evlerde yaygınlaşmasında bahseder. (Miller, 2010, s. 492)

Şekil 5: Ludivico sonrası yazar evinde yemek sahnesi

Bu farklılıklardan yola çıkarak bu sahnede yapının seçilmesinin bir diğer önemi olarak Jaffe House'nin esnek yapısı ele alınmış olduğu düşünülebilir. Jaffe House bölümünde üç parametreye dayanarak tasarlandı: farklı kullanımlar ve sosyal durumlar için maksimum esneklik, doğal ışığın getirilmesi ve evin gelecekte manzaraya genişletilmesi olasılığı.(Url 4 ,Url 6) (Şekil5)

Yazarın evinedair iki dönem karşılaştırması üzerinden bakıldığında Kitapta Yazarın Alex'in onu sakatlamasının ardından hayatının değişiminden ve sorunlarından çok fazla detaya girilmemiştir. Daha çok Yazar bir intikam peşinde karakter olarak görülürken, filmde aciz kalmış bir insanı temsil ettiği görülmektedir. Bu temsilde yazarın acizliği de Seçilen jaffe House'un iç mekan kurgusunu kullanamayışı ile okunmaktadır.

Yazar artık yürüyemez ve kendisine yapının kot farkında olan engelleri aşması için koruma/hizmetçi olan kişiye ihtiyaç duyar. Bu kişi tedavi sonrası, Pods tasarım ürünü ve eşinin yerini Fiziksel kuvvet amaçlı ünite ve Koruması alır.

Bu iki bölüm arasındaki değişim tasarım ve kullanılan mekan kurgusu konusunda filmde çok daha kuvvetli bir ilişki ile anlatılmıştır.

3.4. Alex'in Evi

Alex'in evi, karakterin iç dünyasının temsiliyeti açısından önemli bir yere sahiptir. Alex odası kişisel zevkleri doğrultusunda dekore etmiştir. Bu sebepten bu mekan özellikle Alex'in karakterinin temsiliyeti açısından önemli bir yere sahiptir.

3.4.1. Ludivico Öncesi

Eve dönüşte tarif 'Kingley caddesi'yle Wilsonsway arasındaki belediye sitesinde 18a numaralı apartmandı'

'koridor duvarlarında bizim belediyenin hoş resimleri vardı... eli yüzü düzgün lavuklarla piliçler tezgahlarla makinelerin başında gayet ciddi çalışıyorlardı ve gelişmiş vücutları çıplaktı.... ' ardından orada oturan çocukların resme kurşun ve tükenmez kalemlerle küfürler eklemesini gibi müdahalelerden bahsediyor.

'asansöre gittim, ama çalışıp çalışmadığına bakmak için elektrikli düğmesine basmaya gerek yoktu, çünkü bu gece çok fena yamultulmuştu, metal kapıları falan içeri göçmüştü...' (Burgess, 2013, s. 27,28)

Film anlatımında Alex'in apartmanı metin üzerinden anlatıma oldukça sadık kalmış, kurulan tüm tasvirler değişiklik göstermeden yansıtıldığı görülmektedir. (Şekil 6)

Şekil 6: Ludivico öncesi Alex'in yaşadığı apartman

Odası küçük odası inini ve içindekileri hayatının gurur kaynağı olarak anlatıyor, plakaları ve duvarda afişleri ve bayrakları vb. afişleri okul eğitimindeki önemli belgeleri sergilediğini söylüyor. (Burgess, 2013, s. 28)

Filmde Alex'in odasının izleyiciye sunulmasının öncesinde oldukça parlak renkli tuvalet sahnesi ile başlıyor. Odası büyük bir ayna duvarda müstehcen bir kadın çizimi bulunmakta. Yatağının canlı renklerde örtüsü altında iki gizli çekmece içinde yılanı ve hırsızlık yaparak topladığı bir takım cüzdan vb. gizli eşyaları var. Odanın açıklığı olan pencerenin dış mekan ile ilişkisini kesmek adına ise büyük bir Bethoven portreli perdesi var. (Şekil 7)

Şekil 7: Ludivico öncesi Alex'in odası

Sabah uyandığında eğitici danışmanı ile diyaloglar, kitapta danışman kapıyı çalıyor ve eve onu Alex alıyor. Ardından danışmanın tavırları hakkında ' sanki onun evinde misafirmişim gibi. Pederin çok eski sallanır koltuğuna oturup sallanamaya başlad...' diye anlatıyor. (Burgess 2013, s. 32,33)

Filmde ise uyanıp mutfağa gittiği sırada, anne babasının odasının yatağına oturmuş şekilde görülüyor. İkiliğin diyalogu bittikten sonraki sahnede, yatak başındaki komidine konmuş takma dişler için olan bardak suyu içmesi ile kapanmakta.

Alex'in evinde Anne babaya ait özel eşyaların ve oda içindeki konumları, Alex'in odasından tuvaletine kadar mekana detaylı bir Şekilleştirme temsili bulunmaktadır.

Şekil 8: Ludivico öncesi Alex'in evi

Evin genel iç mekan temsilleri filmde detaylı şekilde görülmekte. yürüdüğü koridor renkli, halıflex bir salon, aşırı renkli mutfak birçok mekan oldukça detaylı şekilde temsil edildiği görülmektedir. (Şekil 8)

3.4.2. Ludivico Sonrası

Kitapta geri dönüşünün ardından evindeki değişiklikler üzerine çok fazla duruluyor. Henüz yapıya ilk girdiğinde bina girişindeki resmin temizlendiği ve daha sonrasında asansörün çalıştığını fark ediyor. (Burgess, 2013, s. 117,118)

Daha sonra eve girdiğin filmde önce odasını sonra odasını kiralayan kişiyle karşılaşıyor. Kitapta ise aile yemeği esnasında onunla karşılaşıyorlar ve durumu açıklıyor. Alex ise durumu gerçekten ayırdına varması konuşurlarken odasına yönelmesi ve karşılaştığı manzara ile oluyor. (Burgess, 2013, s. 119) Buda bir anlamda kitabın Alex'in odasıyla ilişkisinin daha kuvvetli olduğu çıkarımına götürüyor.

Şekil 9: Ludivico sonrası Alex'in odası ve evi

Alex'in evinin sinema yorumuna dair Modern Dünya kadrainda bir oksimoron Otomatik portakal yazısında Yıldız ev hakkında; alex'in odasına evin diğer mekanların aksine sadelik ve düzen görülmesinden, Evin özellikle duvarlarının da tekrar ve ritime dayalı göz yoan desenlerden bahseder.(Yıldız 2020, s.228) bunun biraksi durum olarak ise Alex odası hakkında kitap sadelikten uzak, duvar afişleri vb. unsurlardan bahsediyor. Şekil 9 da Bir ileri aşamada Ludivico sonrası eve uyum sağlayan oda kiracısının ise kitabın tasvir ettiği oda ile daha uyumlu bir hal aldığı görülmektedir. (Şekil 7,Şekil 8, Şekil 9)

Alex'in odası bu anlamda sinema ile edebiyatın farklı iletişim yolları ile aynı temsili zıt şekillerde anlatabileceğini göstermektedir. Sinemada çok renkli evin içinde daha düzenli olan oda unsuru aykırılığı temsil eden formu alırken, kitap anlatımında ev detaylara girilmemiş, Alex'in odası ise betimleme de eklenen eşyalar ile aykırılığı temsil etmiştir.

3.5. Konak

Konak hem kitap hem de filmde Alex'in tutuklanmasına sebep olan nokta olarak önemli bir yere sahip. Hikaye akışının değiştiği, Ludivico sonrası Alex'in hayatının başlangıcının temelini oluşturan yer olarak görülebilir.

'Konak tarifi olarak şehrin eski bölgesinin, eski tip evlerine geliyordunuz. Burada ciddi değişik binalar vardı kardeşlerim, içlerinde moruklar oturuyordu... ' lokasyon olarak tarif ettiği yer.

Ayrıca yapıyı 'pencerelerin önünde demir kafes takılmış gibi korunmalı bi yapı olarak söylüyor. , yapının içine ve içindeki malzemelere dair' plastiğin icadından önce yapılmış tablolar ve mücevher gibi bok püsür..' gibi laflar ediyor. (Burgess, 2013, s. 50)

'etrafta yataklar ve dolaplar ve kocaman ağır tabureler, kutu yığınları ve kitaplar filan vardı. Bu odadan çıktığında koridora çıkıyor ve kapılarla dolu bir koridorla karşılaşıyor. Odaların sayısını o kadar abartı buluyor ki kedilerle yaşayan kadının her kedisine bir oda gibi dalga geçiyor. (Burges, 2013, s. 53)

Bu sahnede yaşlı kadının odasındaki masa aydınlatması 1969 yılına ait J.t:Kamlar tasarımı Atomic Chandelier aydınlatmasına benzer, bir çok ampulün birbirine bağlantısı ile oluşan heykelsi aydınlatmasının ters çevrilip masa ile bütünleşmiş bir yorumu olarak görülebilir. (Miller, 2010, s. 469) Ayrıca tablolar ve plastiğin öncesi yapılmış tabirine uygun olarak, duvarlarda tablolar ve kadının oturduğu ahşap bir oturma birimi görülmektedir. Etraftaki dolaplar ya da yataklar ile ilgili bir yansıma yokken, zeminde halılar gibi abartılı başka tefriş malzemeleri görülmektedir. (Şekil 10)

Şekil 10: Konak

3.6. Hikayedeki Diğer Mekanlar

Bu noktadan sonraki mekanların 'diğer' olarak ayrılmasının sebebi, mekanların kişisel temsiliyetten öteye, topluluk ve kalabalıklar üzerinden temsiliyetler olmasıdır.

3.6.1. Melodia

Bu mekan kitapta yalnızca mekanın yeni albümleri yeniden getiren bir dükkan olarak bahsediliyor. İşlevi dışında mekana dair bir detay bulunmuyor. Filmde ise melodia çarşısı olarak yansıtılan bir mekanın içinde stand gibi, fakat oraya ulaşana kadar birçok başka satış mekanı görüyor. Burada detaylı temsil olan mekan Londrada king roads da bulunan lokasyona konularak temsil edilmiştir. (Url 2)

Şekil 11: Melodia

Kitapta eve gitmeden önce Alex kızları pastaneye götürüyor. Sosyalleşme mekanı olarak bir takım yerler var fakat bu mekanlara dair betimlemelerde detayları yok. Ayrıca Melodia tıpkı 2.1.'deki Korova Bar gibi Alex'in tedavi sonrası aradığı tanıdık mekan olayında yeniden uğradığı diğer yer olarak geçiyor. (Burgess, 2013, s. 125) Tıpkı Korova gibi değişen Alex için artık eski mekan aynı duyguyu yaşatmamasından bahsediliyor. (Şekil 11)

3.6.2. Nyork Dük'ü Ve Yürüyüş Yolu

Çıkışta yeniden evin girişi görülüyor. Burada yaşanan liderlik yarışı bir sonraki sahnede çatışma olarak okunuyor. Kitap içinde Alex ve Ekibi bu kavgayı bir sokakta yaşarken film oldukça detaylı ve bilindik bir mekan kullanıyor. Kavga film de Londorada bulunan popüler bir yerde geçiyor. (Url 7)

Su kullanımı Kubrick'in sürekli olarak filmlerinde karşılaşılan bir motif olduğu, burada ise Alex'in uyanmasına bir ilişki kurmaktadır. (Atayman, 2019, s. 114-115)

Şekil 12: Alex'in evinin çevresindeki yapay havuz

Kargaşanın arından Alex ve çete üyeleri New York Dük'üne gidiyorlar orada yeni planlarını yapıyorlar. Burada ilk kez New York dükünü görüyoruz. Ahşap ağırlıklı çok katlı bir mekan olarak temsili var. Şekil 12)

New York Dük'ü temsilinde ahşabın yoğun kullanımı görülmekte. Bu mekan ahşabın yoğun kullanımı 1880-1915 Art Nouveau dönemi malzemeleri kullanmakta benzerlik göstermektedir. Bu dönem özellikle el yapımı ahşap oymaların kullanımının yoğunlaştığı dönemindir. (Miller, 2010, s. 352) Mekandaki malzeme kullanımı dönem ile benzerliği görülmektedir. (Bu mekanlar: Devlet yardımıyla kafasını çeken moruklar diye tanımladığı kişilerin bulunduğu mekan, alt kesime hitap eden bir mekan olduğundan bahsediliyor. (Burgess, 2013, s. 7) (Şekil 13)

Bu bağlamda mekan içinde kullanılan dekorlarında eski/yeni takipleri üzerinden yapıldığı okunmaktadır.

Şekil 13: Newyork Dük'ü

3.6.3. Hapishane

Hapishane kitabın anlatımında Ortak alan, bavlu ve kütüphane gibi mekanları barındırıyor. Bunlar çok detaylı temsiller ve anlatımlara sahip olmasa da hücre özellikle detaylı anlatılıyor. Hücreyi kitapta 6 kişi paylaşıyor ve 7. kişinin gelmesi ile onunla birlikte mekana sıkışmalarının ardından Alex onu öldürüyor ve bunun üstüne Ludivico denilen yönteme uygun bulunuyor.

Filmde ise hapishane avluda toplanan mahkumların arasından Ludivico tekniğine seçilecek olanın aranması sırasında Alex'in kendini ortaya atması ile Alex kabul ediliyor.(Şekil 14)

Ayrıca filmde tedavi için gelen bakanın hücreleri gezmesi sırasında Alex'e ait olduğu anlaşılan hücresi gösteriliyor. Filmde kitaptan farklı bir hücre görülüyor. Hücrede 2 kişilik ranza buldursa da, mekan tamamen kişisel kullanımında yalnızca Alex'e hizmet ediyor konumunda bir görüntüye sahiptir. Kendi kişisel zevklerini yansıtan aksesuarlar ile dolu bir raf ve masa ile kitabın aksine kalabalık ve rahatsız hücreden uzak bir mekan betimlenmektedir. (Şekil 14)

Bu sahnenin kitapta kısa bir yer edinirken, filmde çok daha uzun olmasının sebebini Kubrick Alex'in hapse girdiği fikrine gerekli ağırlığı kitabın vermediğini düşünerek uzatmıştır. (Houston, Strick, 1972)

Şekil 14: Avlu ve Alex'in odası

3.7. Kapanış Mekanları

Son olarak hastaneye düşmeden önce Alex yaşadığı intihar olayına ait iki ayrı anlatım biçimi bulunmaktadır. Kitapta: 'koridor duvarında yine o emeğin onuru resimlerinden filan bir tane vardı ve asansöre bindik kardeşlerim ve sonra şehirdeki bütün apartman daireleri gibi bir daireye girdik. Burası küçüktü, iki yatak odasıyla bir tane oturma-yemek-çalışma odası vardı, masası kitaplarla ve kâğıtlarla ve mürekkep hokkalarıyla ve şişelerle filan, bok püsürle kaplıydı.'(Burgess 2013 s146)

Filmde ise Alex intiharını evin çatı katında yapıyor. Burada Alex'in yanına geldiği yazarın siyasi kimliğe ait verilen ipucu kitapta kendisine tahsis edilen ev ile belli edilirken, filmde böyle bir çaba görülmemiş, bu tip detayları gazete gibi Şekil ürünlerin desteğiyle yapılmış olarak okunabilir.

Kapanışlar ise filmde Alex hastane odasında uyanıp Ludivico tedavisinin vücudundan atmasıyla birlikte sonsuz bir beyaz ekranda yeniden kendini bulmuş şekilde işleniyor. Kitapta ise Korova Bar'a geri döndüğü hayatının ardından, artık isteksiz oluşu üzerine bir bölüm ile bitiyor. (Burgess, 2013, s. 158)

Bu İki farklı sonlarda, yazar Alex'in geleceğini de okuyucuya anlatmak istemiştir. Bu kısımlarda Alex'in gözünden, Korova Bar veya Melodia'nın değiştiği ve anlamlarını yitirdiğini okuyucuya aktarmıştır. Yönetmen ise Alex'i Ludivico tedavisi sonrasında bir anlatımı eklememiş, o noktada sonsuz beyaz ekran ile bitirmeyi tercih ettiği görülmektedir.

4. SONUÇ

Film ile kitap ikilisinin aynı kurguda mekan temsillerinde bir takım farklılıkları tespit edilmiştir. Bu farklılıklara dair mekanı yazılı olarak betimlemek ile, mekanı Şekil bir temsilini sunmak, gibi iki farklı yöntem olarak ele alındığında, aktarım yeterliliği için yazar, yönetmen arasında değişiklikler gösterdiği tespit edilmiştir.

Bu tespitlerde öne çıkan unsur olarak Bölüm 3.4.1 ve bölüm 3.4.2 Alex'in odasının iki ayrı temsilindeki farklılıklarda zıtlık tespit edilmiştir. Birbirine zıt iki ayrı temsilin, ortak bir fikri yansıtması ile Sinema ve edebiyatta mekan kavramının ifade biçimlerinin farklılık gösterebileceği tespit edilmiştir.

1'inci bölümde Houston tarafından söylenen film ve kitap arası farklarda; Filmin Otomatik Portakal kitabının 'İngiliz' bir yorumu olması üzerine; 3.1. de Korova Bar'ın bir İngiliz sanatçı eserlerinden esinlenmesinden, 3.6.1. ve 3.6.2. de Londra'ya ait mekanları görmek gibi destekleyici mekansalar unsurlar tespit edilmiştir. Bu mekan okumaları ile Houston'ın filmin sahip olduğu Rus romanına 'İngiliz yorumu' durumunu destekleyici nitelikte okumalar çıkarılmıştır.

3.3.1 ve 3.3.2 deki Yazarın Alex'den önce ve sonra hayatının değişimi incelenirken tasarım unsurlarının sinema kurgusunda, çok daha kuvvetli bağı tespit edilmiştir. Mekan ve kullanıcı üzerinden hikayede anlatıma dair tespitler yapılmıştır.

Filmin anlatım yöntemi olarak Şekil bir tür olmasının da getirdiği sebeple mekan unsurunun kitaba nazaran daha kuvvetli olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitlerin yanında Özellikle 3.4.1 ve 3.4.2 bölümlerinde Alex'in yaşadığı ev ve odası ya da 3.6.3. Hapisahane de hücresi gibi mekanlarda kişisel kullanıcı profiline de , film üzerinden, kitaba oranla çok daha detaylı olduğu tespit edilmiştir.

Filmin yapımında dekor ve mekan algısında dönemin tasarım unsurlarının da çok etkili olduğu görülmüştür. Bu bağlamda Kubrick önde gelen bir yönetmen olarak tasarım unsurlarına da ne kadar önem verdiği okunabilir.

Kubrick filmleri sosyolojik okumalar kadar, mekan ve mimarlık anlamında da okumalarda yer alabileceği, tespit edilen çeşitli dönemsel tasarım unsurları ve mekanlar ile görülmüştür.

Ayrıca Film çekilirken yönetmen, kurgunun getirdiği döneme ait olmaktan uzak, gelecek kurgulu ve dönemin eseri olmayan bir sunum üretmeye çalışmıştır. Bu durum yönetmenin sahip olduğu tasarım unsurlarıyla kuvvetli bağı, ile uygulanamamış, tersi bir etki yapmıştır. İçeriğinde bulunan tasarım unsurları incelendiğinde dönemin okuması yapılmasına mümkün kıldığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Atayman, V. (2019). *Şiddetin Mitolojisi* (1. Baskı). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bachelard, G. (1996). *Mekanın Poetikası* (1. Baskı). (Çev. Aykut Derman). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Burgess, A. (2013). *Otomatik Portakal* (16. Baskı). (Çev. Dost Körpe). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Fiell, P. & Fiell, C. (2013). *1000 Chairs* (1. Baskı). Köln: Taschen Publishing.
- Fiell, P. & Fiell, C. (2016). *1000 Lights* (1. Baskı). Köln: Taschen Publishing.
- Göka, Ş. (2001). *İnsan Ve Mekan* (1. Baskı). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Karacaoğlu, E. 'Mimarlık Aracılığıyla tanrısal arayışı [2001: Bir Uzay Efsanesi]', Edebiyatta Mimarlık (Ed. Akarsu, H.T.-Erdoğan, N.) Yem yayınları 2020 istanbul 389-393
- Kubrick, S. (Yönetmen). (1971). *A Clockwork Orange* [Film]. ABD: Warner.
- Miller, J. (2010). *Furniture World Styles From Classical To Contemporary*. Londra: DK Publishing.
- Monaco, J. (2000). *Bir Film Nasıl Okunur* (16. Baskı). (Çev. Ertan Yılmaz). İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Narlı, M. (2002). *Romanda Zaman Ve Mekan Kavramları*. Balıkesir Sosyal Bilimler Dergisi, 5(7), 92-106.
- Hofsess, J. (1971). *Mind's eye: A Clockwork Orange*. Take One Magazine, 3-5
- Houston, P. (1971). *Kubrick Country*. Saturday Review, 42-44.
- Read, H. (1981). *Sanat Ve Toplum* (1. Baskı). (Çev. Selçuk Mülayim). Ankara: Umran Yayınları.
- Siskel, G. (1972). *Experts From Rare*. Kubrick'le Röportaj. Chicago: Chicago Tribune.
- Stam, R. (2005). *Literature Through Film: Realism Magic And Art Of Adaptation*. New York: Blackwell Publishing.
- Strick, P.& Houston, P. (1972). *Modern Times*. Kubrick'le Röportaj, British: Sight And Sound.
- Şengül, M. (2010). *Romanda Mekan Kavramı*. 2010 Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(11), 528-538.
- Yıldız, S. 'Modern Dünya Kadrajında Bir Oksimoron Otomatik Portakal', Sinemada Mimarlık, (Ed. Akarsu H. T.- Erdoğan . – Özbursalı T.) 2020, 2. Baskı Yem Yayınları İstanbul 224-229
- Yüce, T. (2005). *Sinema Ve Edebiyat Türleri Arasında Görülen Etkileşimler*. ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2), 67-74
- Yüksel, E. (2017). *Bir Uyarılma Örneği Olarak Yer Altı Filmi*. Sinecine Dergisi, 8(1), 39-45
- Zengin, E. (2013). *Mekan Kuramı Çerçevesinden Yade Kara'nın Eseri Selam Berlin*. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 30(1), 289-298

İnternet kaynakları

- Url 1: <https://www.hiciste.com/romanda-mekan-unsuru/> (Erişim Tarihi: 08.09.2020)
- Url 2 : <https://www.movie-locations.com/movies/c/Clockwork-Orange.php> (Erişim Tarihi: 08.09.2020)
- Url 3: <https://www.tate.org.uk/art/artworks/jones-chair-t03244>(Erişim Tarihi: 08.09.2020)
- Url 4: <http://hiddenarchitecture.net/jaffe-house-skybreak-house/> (Erişim Tarihi: 08.09.2020)

Url 5: <https://www.rogerdean.com/pods/> (Erişim Tarihi: 08.09.2020)

Url 6: <http://architectuul.com/architecture/jaffe-house> (Erişim Tarihi: 08.09.2020)

Url 7: <https://lwlies.com/articles/a-clockwork-orange-brutalist-tower-blocks-thamesmead/> (Erişim Tarihi: 08.09.2020)